Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯТ-МОНГОЛОЙ ҮНЭН

ВКП(б)-эйн Б.-М. Обкомой ба БМАССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй орган

1940 оной июль 31 Среда № 175 (3175)

Сэн 10 мүнгэ.

Хабаровск—Львов маршрудаар „Украина" самолёдой бүүнгүй ниидэлгэ

1940 оной июлиин 28-най 07 час 00 минутын мэдээ. „Украина" самолет 6 ч. 30 минутада Санчурскын районой ябаа.

Үнгэрһэн замайн участок болбол метеорологическа тон хүндэ условидо үнгэрөө. Хэдэн олон часай торшо соо самоледаньаянгын хүсэтэ үүлые һэтэлэн, һалхи өөдэ ниидэхэ баатай болоһон дээрэһээ, горючаа ехээр үлүү гаргашалаа. Сашадаа ниидэхэ курсдань мүн лэ метеорологическа тон хүшэр условитой газарнууд байба.

Энээниие хараада ябажа, ниидэлгые зайлашагүй зогсооxо гэжэ комиссии мэдэрбэ. Ниидэлгые зогсооxо тухай захиралта абажа, нүхэр Нестеренко эмаршьегүй Исаководо газарта буугаа.

Материальна частьнуудань эмагаашьегүй.

Экипажань дорюун, һайн.

Правительственнэ Комисси.

Активна профсоюзна хүдэлмэридэ үргэн массые хабаадуулха

Ажалшадай дээдэ эмхидэл—социалистическэ байгуулалтын онсо зүйлнүүдэй нэгэн! Советскэ арадай түрүү отряд, большевигүүдэй парти болбол ажалшадай массова партиина бэшэ организацинуудта түшэглэн, манай оронице коммунизм тээшэ илаататайгаар хүтэлнэ. Профессиональна союзууд халаа коммунистическэ партиие олонитэтэй холбогшо мүн. Профессиональна союзууд социалистическэ байгуулалтада туйлай ехэ үүргэ дүүргэнэ. Манай оронһо тэдэнэй хабаадалсалгагүйгөөр нэгэшье серьезно ажахын гү, али политическэ хэмжээнбуулга ябуулж дадаггүй.

Советскэ профсоюзууд болбол хүдэлмэришэн ангиин массова организаци мүн, эдэнэй зорилгонь—хүдэлмэришэд ба албахаагшадые коммунизмын духта хүмүүжүүлгэ, гүрэниие хүтэлбэрилгэдэ олониитые хабадуулга болоно. Өөрынгөө организацинн хүдэлмэридэ профсоюзуудай членүүдые активнаар хабаадуулангүйгөөр энэ туйлай шухала зорилгые шиидхэжэ аргагүй юм. Манайда профсоюзна ехэ актив бии. Энэ хадаа—ажалшан массын этигэл найдабаринне олоһон хүнүүд гээшэ, тэдэнэр болбол ниитын уялгануудта социалистическэ хандалтын жэшээ харуулха ёһотой.

Профсоюзууд болбол ниитын хүдэлмэридэ организацинһаа членүүдые яажа хандуулха хэрэгтэйе хүдэлмэришэн ангиин дээдэ формо, большевистскэ партиһаа һураха ёһотой. Харуулсалгатай даабаринуудые үүргэлгые профессиональна союзуудай членүүдтэ зоримгойгоор хабаалгаха хэрэгтэй. Советскэ профсоюзуудай хүдэлмэриһээ активистнуудые хүтэлбэрилхын искусство юуб гэхэдэ, активтэ түшэглэн, активнаар дамжуулан, активай хүсөөр хүдэлмэрэ ябуулга болоно. Профессиональна союзуудай хэдэн миллион членүүд өөрынгөө организацида хүдэлмэрилхэ, үйлэдэрһөө сүлөө сагаа ниитын хэрэгтэ үгэхөө оролдоно.

Габашье, профсоюзуудай зарим хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилэгшэд юумэн тухайгаа, массын дунда ябуулха хүдэлмэри тухай, тэдэнтэй үргэлжэ барисаатай байха тухай мартажа, түлөөһэтэ аппарадаар дамжуулан хүдэлмэрилхэ канцелярско-бюрократическа методуудай зам дээрэ гарана, профсоюзые үүрэжэнни хүдэлмэрилдэг канцелярия болгоно.

Энээ дутуу дунданууд хадаа предприятинууд ба учрежденинуудта, мүн профсоюзуудай обкомуудта ба центральна комитетнүүдтэ штатна профсоюзна аппарат ехээр эхэ болгодог олонхон фактнууд соо харагдана.

Хэтэрхэй ехэ болоһон профсоюзна аппарат халаа союзай членүүдэй самодеятельностиин хүгжэлтые хашана. Московско автозаводой жэшээн энэ талаар харакгерна байна. Заводой дэргэдэ культурын олон байшан бии азд, эндэнь олон тоотой элдэб кружогууд байгуулагдаһан. Эдэ кружогууд самодеятельна гэжэ нэрэтэй, тиимэ ааб тэдэ гэжэ тухай ёһотой. Зүгөөр, эдэ кружогуудые түлөөһэтэ хүдэлмэрилэгшэд хүтэлбэрилдэгынь байдагай.

Энэ мэтын фактнууд (эдэнэр гансал нэгэн бэшэ) юу харуулнаб гэхэл, зарим профсоюзна хүдэлмэрилэгшэд членскэ түлэбэриһөө сугларһан, профсоюзна зөөринүүдые үринэ, эдэ зөөринүүд дээрэ хэтэрхэй ехэ аппарадые, заримдаа юрын хобдогууд ба хашар залхуунуудые барижа байгаа гэһэн тухай гэршэлнэ. Мүн, хүлһэнэй штадта профсоюзна ехэ зөөриие гаргашалхын хажуугаар, үшөө предприятинуудай ба учреждениянуудай мүнгэн дээрэ түлөөһэтэ профхүдэлмэрилэгшэдые хуули бэшээр барижа байдаг байна, жэшээлхэдэ, үнөөхи Московско автозаводой культурын байшанда.

Иимэ буруу практика болбол зарим профсоюзна органуудые массаһаа таһалха ябадалда хүргэнэ. Иимэ ушарнуудта һаиндуралнай профсоюзна актив хүдэлмэридэ хабадуулагданагүй, энэ ехэ хүсэн хэрэглэгдэнэгүй.

„Профсоюзуудай хүдэлмэрине үнэхөөрөө шэнэдхэн байгуулга болбол үргэн масса хүдэлмэрилэгшэдые профсоюзна хүдэлмэридэ хабадуулалсалгаар, профаппарадай хүдэлмэридэ һайндуратанине бүри зоримгойгоор хабадуулсуулгаар үдэшэгдэхэ ёһотой", гэжэ ВКП(б)-эйн XVI съезд заагһан юм. Хүлһэнэй аппарадые хэтэрхэй ехэ болгоһон, ямаршье һаа профсоюзна хадаа профсоюзай хүдэлмэри тухай Ленин ба Сталинай гол заабаринуудые эбдэнэ. Хүтэлбэрилхы профсоюзна органууд болбол эдэ хазагайруулгануудай хажуугаарнь гарана, профсоюзна аппарадые хэтэрхэй ехэ болгохо эсэо табиха хэмжээнүүдые абанагүй.

Иимэ ушар хойшодоо тэсашэгүй. Мүнөөдэр нээгдэжэ, ВЦСПС-эй арбадахи пленум болбол профсоюзна аппарадта партяар элирүүлэгдэһэн дутуу дунданууд бүри түргөөр зайлуулха ба профессиональна союзуудай хүдэлмэрине һайжаруулхын тулада зорюулагдаһан байна. Профсоюзуудай түлөөһэтэ аппарадые хорооxо хүсэд арга бии. Профсоюзна хүдэлмэридэ эгээн үсөөн тоонэй түлөөһэтэ хүдэлмэрилэгшэдэй үлэхэдэнь, үйлэдэрһөө сүлөөлэгдэөгүй профсоюзна активай хабаадалгатайгаар бүхы хүдэлмэринь гол түлэб ябуулагдаг байхань шухала. Членскэ түлэбэриһөө орсоһон зөөринүүдэй ехэнхинь хадаа хүлһэнэй аппарадые барилгада бэшэ, харин профсоюзуудай членүүдэй культурна хэрэгсэлдэ ба тэдэнэй материальна туһаламжа үзүүлгэдэ гаргашалагдаха ёһотой.

Арадай ашатуһада зорюулагдаһан общественнэ ажал ябуулгада хабадалсаха зам манай орондо хүн бүхэндэ нээгдээтэй. Ленин—Сталинай парти болбол манай эхэ ороной бүхы булан тохойнуудта олониитын, зохёолой ажал'ябуулгын хүгжэлтые һайшаана. Парти хадаа ажалшадай өөһэдэйнь ябуулгын, үүсхэлэй хүсэд хүгжэлтэдэ һаад хэдэг бүхы юумэнтэй ходоодо тэмэсэһэн ба тэмэсэжэшье байна.

Профессиональна союзуудай үзэтэ хүдэлмэри болбол, ажалшадые үдэр бүриингөө ажал ябуулгада үргэнөөр хабадалсуулгагүйгөөр, олонтоонэй активта түшэглэнгүйгөөр туйлагдаха аргагүй байна. Мүнөөдэр нээгдэхэ, ВЦСПС-эй X пленум болбол профсоюзна аппарадай дутуу дундануудые түргөөр усадхаха замуудые, бүхы профсоюзна хүдэлмэриие коммунизмын активна байгуулагшадай—хүдэлмэришэд ба таряашад олониитэй үрган байгаа политическэ ба культурна хүмүүжэлтэй хүсэд зохилдуулан ябуулха замуудые харуулха байна гэжэ бүхы найдана.

„Правдын" түрүү бэшэгһээ).

ВЦСПС-эй X пленум

Июлиин 27-до, Москвада, Союзуудай Байшангай Колонно залсоо, Профессиональна Союзуудай Бүхэсоюзна Центральна Соведэй X пленум нээгдэбэ. Тэрэнэй хүдэлмэридэ профсоюзуудай Центральна ба областной комитедүүдэй хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилэгшэд, фабрично-заводской ба нютагүүдахи комитедүүдэй түрүүлэгшэд хабаадалсана.

Пленумэй хэлсэхэ зүйлдэнь нэгэ асуудал—профсоюзна аппараддахи зарим хэды дутуунуудые усадхалга ба профсоюзна организанууданнай хүдэлмэрие һайжаруулха тухай. Энэ асуудалаар ВЦСПС-эй секретарь нүх. Н. М. Шверник доклад хэбэ.

Нүхэр Шверникэй доклад тушаа прениинууд боложо, үгэ хэлэгшэд бүгэдэ, пленумэй зүбшэлгэдэ табигдаһан энэ асуудал болбол профсоюзна ажабайдалда угаа ехэ удха шанартай байна гэжэ тэмдэглэбэ. (ТАСС).

Түрүү колхозууд силос даралгые дүүргэв

Бичурын аймагай колхозуудта үбһэнэй хүдэлмэрине эхилһээр нилээд үни боловшье һааһь, тэндэ хуралгын ябаса хангалтагүй байна, миил 8720 гектар сабшагдаа. Илангаа үбһэнэй тармалга ба сомолгоор ехэхэн таһалдал тохёолдоо. 8720 гектарһаа миил 980 гектарынь хурягдаба.

Зарим колхозуудта үбһэ хуралгын хүдэлмэрин муугаар ябахатай хамта, силос даралгашье удааруулагдана. Аймаг доторoo 1940 ондо 3500 тонно силос дараха байһан раддахи зарим хэды дутуунуудые... мүнөө 2486 тонно бэлэдхэгдэ.

Зүгөөр, түрүү колхозууд үбһэ хуралгые эмхитэйгээр ябуулна. Жэшээлхэдэ: Ара-Кэрэтын сомоной „Коминтерн" ба „Улаан-Одон", Окино-Ключиин сельсоведэй, Буренковай нэрэмжэтэ колхозууд үбһэнэй хүдэлмэридэ ороһоноо хойшо 470—600 гектар сабшаад, ехэнхи үбһынь сомоһон байна. Эдэ колхозууд силос даралгашье 100 процент дүүргэбэ.

Дубдан Аюров.

Шэнэ ургасые зэбсэг түгэсөөр угтаха

Гушадай сомоной (Бичура), Калининай нэрэмжэтэ колхоз (түрүүлэгшэнь нүхэр Д. Бадмацыренова) таряа хураалгада бэлэдхэлээр хожомдожо ябана.

Тус колхоз болбол амбарай дезинфекцие хэжэ үдүргээгүй. Баһа 3 ток, 1 зерносушилка, тэргэ ба мешок туламуудаа һая бэлэдхэжэ эхилээ. Таряа зөөхэ 20 шэнэ хайрсаг хэхэ аад, тэс үгы гэжэ шалтаг бараад, мүнөө хүрэтэр бүтээнэгүй. Гэхэ зуура, таряа хуралгын сагыень ойротожо, үсөөхэн үдэр үлөө байна.

Ушар иимэһээ, тус колхозой правлени ойрын үдэрнүүдтэ бүхы дутуу дунданууда усадхажа, шэнэ ургасые зэбсэг түгэсөөр угтаха тухай анхаралаа хандуулха ёһотой.

Д.

Барилгашадай соревнованида оролсобо

Селенгын аймагай, Ноёхоной сомоной, „Коминтерн" колхозой барилгын бригадынхид— дархашуул „Зоотехническэ барилгые түргөөр дүүргэхэ тухай" ВКП(б)-эйн Обкомой телеграммые өөрынгөө үйлэдбэриин совещани дээрэ зүбшэн хэлсэжэ, мүнөө үедэ республика дотороо эхилһэн барилгашадай соревнованида оролсохо гэжэ нэгэн дуугаар шиидхэһэн байна.

Тус бригада 1940 ондо 50 толгой үхэрэй багтаха типовой байра барихаба 20 айлнуудые колхозойгоо центральна бууса дээрэ нүүлгэхэ ёһотой юм.

Энэ—нилээд ехэхэн хүдэлмэри мүн. Барилгашад энээн тухай өөһэд хоорондоо һайса зүбшэн хэлсэһэнэйгээ һүүлдэ, түргэн барилгын методые хэрэглэжэ, дурсагдаһан барилгые саг болзор соонь дүүргэжэ шухалашалаа. Эндэ хамта 9 хүн (табан дархашуул ба 4 штукатурщигууд) ажаллана.

Эдэнэр социалистическэ соревнованида оролсон, малай байрын барилгые августын 10 хүрэтэр ба колхознигуудай гэр зөөжэ табиха хүдэлмэрие октябриин 1 хүрэтэр бүрин дүүргэхэ уялга абаа.

Колхозойнь правлени болбол барилгашадай бүтээсэтэйгөөр ажаллахынь тулада таатай зохид условиие байгуулха уялгатай.

Ц. Ж. Дамбаев.

БМАССР-эй СОВНАРКОМДО

Бурят-Монголай АССР-эй Арадай Комиссарнарай Совет болбол 1939-40 онуудай һуралсалай жэлдэ бэлэдхэлэй хүдэлмэринүүдэй муугаар ябуулагдажа байһание тэмдэглэбэ. Илангаа түлишэ бэлэдхэлгээр хангалтагүй ба планиинь оройдоо 81 процент дүүргэгдэө. Зарим районуудта энэ хүдэлмэри бүришье һулаар ябуулагдана.

Жэшээлхэдэ, Кяхтын аймагай һургуулинуудта 10026 кубометр түлишэ зөөгдэхэ ёһотой байһанһаа, мүнөө миил 1769 кубометрэнь зөөгдөөд байна. Иволгын аймагта —857 кубометр, Бичурын аймагта — 330 кубометр зөөгдэһэн гү, али планнуудань арай гэжэ арба гаран процент дүүргэгдэһэн байна юм.

Гадна, хэрэглэгдэһэн учебнигүүдые худалдан абалга баһа ла болошогүйгөөр удааруулагдана. Республика дотор оройдоо 154761 хэбэг учебнигүүд худалдан абтаа. Энээнэйнь 54954-нь Буркоопсоюзай системээр ба 102807 хэбэгынь Буркнигээр абтаба.

БМАССР-эй Совнарком, дурсагдаһан шугуу дутуу дунданууда эсэс табиха шухала гэжэ тэмдэглэхэ зуура, түлишэ зөөлгын ба бэлэдхэлгын хүдэлмэриие ойрын саг соо сум дүүргэхыень — Аймагуудай Соведүүдэй гүйсэдхэхэ комитедүүдэй түрүүлэгшэнэрые уялгаба.

Һургуулинуудые ремонтлолгодо, һуралсалай наглядна туһалбаринуудые, книгэнүүдые ба бусад хэрэгсэлтэ зүйлнүүдые худалдан абалгада гаргашалагдаха мүнгөөр түрүүшын зэлжээндэ һургуулинуудые хангахыень Райисполкомуудта дурадхаа.

Гүрэнэй зөөрие зүбөөр гаргашалгын түлөө харюусалгатай байһыень городой ба районуудай арадай гэгээрэлэй таһагуудай эрхилэгшэнэртэ, мүн тэрэшэлэн һургуулинуудай директорнүүдтэ һануулба.

Хэрэглэгдэһэн учебнигүүдые худалдан абалгын планиие сентябриин нэгэн болотор сүм дүүргэхэые аймагуудай гүйсэдхэхэ комитедүүдэй түрүүлэгшэнэрые, Буркнигын директор нүхэр Семеновые, Буркоопсоюзай түрүүлэгшэ нүхэр Сельверевые ба Гэгээрэлэй Нарком нүхэр Шадаровые уялгалан тогтооһон байна.

Һуралсалай хэрэгсэлнүүдээр, нүүдэл худалдаае эмхидхэхэ ба киоскнуудые үшөө олошоруулхыень Наркомторг нүхэр Балхановта дурадхаа.

Һургуулиин һурагшадта худалдахын тулада, үхибүүдэй гутал хубсаһа гэхэ мэтын эдлэлнүүдые районуудта гаргахыень худалдаанай Нарком нүхэр Балхановта ба Буркоопсоюзай түрүүлэгшэ нүхэр Сельверевтэ дурадхаба.

Промкооперациин стахановецуудай слет

Промкооперациин стахановецуудай слет июлиин 27-ной үдэшэ Бурмонторгын клуб соо болобо. Тус слетдо Бурмногопромсоюзай промартельнүүдэй стахановецууд, ударнигууд ба албахаагшад олоороо хабаадалсаа. Слет дээрэ 1940 оной II кварталай дүн ба гурбадахи кварталай зорилго тухайда Бурмногопромсоюзай Президиумэй түрүүлэгшые түр оролгшо нүхэр Хацанов доклад хэбэ.

Промартельнүүдэй олонхинь энэ оной II кварталайгаа үйлэдбэриин планнуудые амжалтатайгаар дүүргэө. Чапаевай нэрэмжэтэ промартель (түрүүлэгшэнь нүхэр Зонин)— планаа 108,1 процент, „Прогресс" (түрүүлэгшэнь Пронин)—124,2 процент, „Разнопромкооп (түрүүлэгшэнь нүх. Цэой-Цин-нье)—109,1 процент, „Кооптруд" (түрүүлэгшэнь Суздальцев) —106 процент дүүргэһэн байна.

Докладай һүүлээр үгэ хэлэлгэ эхилбэ. Цаплев („Коопера гор—комсомолец"), Мициканов („Прогресс"), Безносыпов („Бурмногопромсоюз"), Петров („Пищевкуспром") ба бусад хэлэв.

Үгэ хэлэгшэд II квартал соо туйлагдаһан илалтануудта тогтохо зуураа, түс системын промартельнүүдэй коллективэй дундахи зарим дутуу дунданууд тэмдэглэбэ. Хүдэлмэришэдэй дунда хүмүүжэлгын хүдэлмэри һулаар табигдаһхай ба шэнэ законие хазагайруулха ябадал гарадагые шүүмжэлэбэ.

Дутуу дундануудаа дары усадхан, III кварталые амжалтатайгаар дүүргэхын тулада артельнүүдэй хүдэлмэришэдые, стахановецуудые ба ударнигуудые уряалба.

Бизьяев.

Советскэ Союз дотор

НЕФТЕЭР БАЯЛИГ ТАЛМАЙ

ЧКАЛОВ. „Бугурусланнефть" трестын территори дээрэ скваженануудые малтажа нефтеэр тон баялиг газар олдобо. Журавлевка селодо дүтэхэн табигдаһан фонтан болбол сутка соогоо 60 тонно нефть үгэнэ. Похвистнево гэжэ станциин районодохи 2 скваженанууд суткын 110 тонноһоо дээшэ нефть үгэнэ.

Бугурусланай районд байгаа скваженанууд энээнһээ урда тэд суткын 5-6 тонно нефть үгэдэг һэн.

Матюшенкын түрэһэн нютагта

Деркачи село (Харьковска область). Деркачи село — броненосец „Потемкин" дээрэ болоһон историческа восстаниин хүтэлбэрилэгшэ нэгэн Афанасий Матюшенкын түрэһэн нютаг. Һаяшаг энэ селодо, революционно моряггуудай выступлениие зорюулагдаһан вечер болобо. Тус селогой һуурин зон Матюшенкын гэртэ тэрэнэй нэрэмжэтэ музей нээхэ гэжэ шиидхэбэ.

Парусна „Товарищ" судна дээрэ далайн һургуулинуудай студентнүүд практическэ занятидаа.

(ТАСС-ын фото-клише).

200 миллион подшипнигууд

МОСКВА. Кагановичын нэрэмжэтэ нэгэдэхи господшипниково завод болбол 200 миллион подшипнигуудые суглуулаа. Түрүүшынгээ 100 миллион подшипнигуудые суглуулгадань 5,5 жэл үлүүтэй хэрэглэгдэһэн юм. Стахановскэ худалоон ба заводые түрүү техникээр сашадань зэбсэгжүүлгэ хадаа хойрдохи зуун миллион подшипнигуудаа 2 жэл 7 һарын торшо соо суглуулгада хүргөө.

1932 ондо тус завод миил 12 янзын подшипнигуудые гаргадаг байгаа. Мүнөө 750 янзые үйлэдбэрилнэ. Энэ жэлдэ 30 янзын модернизированно подшипнигууд шэнээр бүтээгдэхэнь.

КАМЕРНА ТЕАТРАЙ ГАСТРОЛИНУУД

Владивосток. Москвагай камерна театр болбол Дальна Востогто гастролие дүүргэбэ.

Театрай коллектив халаа 10 һарын торшо соо Забайкальска сэрэгэй округые, нэгэдэхи ба хоёрдохи тусгаар улаантугта армиие, Амурскэ улаантугта флотилие ба Номохон далайн флодые обслуживалба. 512 спектакльнууд табигдаа, 488 шефскэ спектакльнууд, концертнууд, лекцинүүд ба докладууд үнгэргэгдэбэ.

Прокатна шэнэ стануд

Макеевка. Кировэй нэрэмжэтэ металлургическа завод дээрэ 450-дахи бэлэдхэгшэ ба 250-дахи проволочно 2 шэнэ прокатна станууд бүтээгдэбэ. 450-дахи стан үни шалгагдаа.

250-дахи проволочно стан болбол өөрынгөө бүтээсээр СССР соо нэгэдэхи һууринд эзэлнэ. Тэрэнэй проект хүсэнь — жэлдэ 27000 тонно проволоко үгэхэ юм.

Багшанарай зунай амаралта

Москва. РСФСР-эй 17 областьнуудһаа 2800 багшанар Крымэй, Кавказай ба бусад эрхим санаторинуудта амараа.

Һургуулинуудай хүдэлмэрилэгшэдэй 4000 шахуу үхибүүд пионерэй лагерьнуудта амаржа байна.

Домно ашаглалгада оробо

Магнитогорск. Магнитогорскын металлургическа заводой № 2 домно капитальна ремонтын һүүлээр ашаглалгада оробо. Түрүүшынгээ шэрэмүүдые үгэжэ эхилээ. Домно шэнэшүүд онийн техникэнүүдээр зэбсэглэгдэжэ ремонтһоо гараба.

Бурят-монгол хэлэнэй бэшэгэй дүрим ба пунктуациин тобшо справочник

I. АЛФАВИТ.

1. Бурят-монгол хэлэнэй алфавит болбол доро дурсагдаһан 36 үзэгүүдһээ бүридэдэг:

А а а	Б б бэ	В в вэ	Г г гэ	Д д дэ	Е е е	Ё ё ё	Ж ж жэ	З з зэ
И и и	Й й й кратка	К к ка	Л л эль	М м эм	Н н эн	О о о	Өө өө ө	П п пэ
Р р эр	С с эс	Т т тэ	У у у	Ү ү ү	Ф ф эф	Х х ха	Һ һ һа	Ц ц цэ
Ч ч чэ	Ш ш ша	Щ щ ща	ъ хатуу тэмдэг	ы ы	ь зөөлэн тэмдэг	Э э э	Ю ю ю	Я я я

2. Алфавидай 12 үзэгүүдыень аялган гэдэг:

а, о, у, я, ё, э, өө, ү, е, и, ы, ю. й—гэжэ нэгэ үзэгыень дутуу аялган гэнэ. ъ ба ь—гэхэ хоёр үзэгүүд ямаршье абяае тэмдэглэдэггүй.

Үлэгшэ 21 үзэгүүдынь хашалганууд болоно: ***б, в, г, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, һ, ц, ч, ш, щ.***

3. Бурят-монгол хэлэнэй алфавидта ородһоо гадна гурбан шэнэ үзэгүүд бии—***һ, өө, ү***. Эдэ болбол бурят-монгол хэлэнэй тусхай абяануудые тэмдэглэнэ. Тэрээнһээ гадна ***ё*** амяараа үзэг боложо оробо.

4. Алфавидай үзэгүүд доро заагдаһан ёһоор бэелүүлэгдэнэ:

а—аман, наран, хадаха, хадагалха, уран;
б—буга, абаха, бодол, шүрэб, баабгай;
в—вывод, вакса, винт, устав, совхоз;
г—гал, гаргаха, агнаха, ангир, хэрэг;
д—далай, дунда, булад, дуран, удха;
е—ерэбэ, ехэ, бэе, үе, эрьехэ, үерлэхэ;
ё—ёһо, хоёр, гоё, горьё, орьёл, нёдонон;
ж—жэл, ажалшан, жэжэ, аржагар, тираж;
з—зам, газар, зоримгой, зарим, колхоз, зун;
и—инаг, илдам, хорин, хилэ, дали, бариха;
й—аймаг, байрлаха, нойр, сайка, сарай;
к—колхоз, конторо, койко, кусок, кружок;
л—лаб, алдар, альбом, лампа, жэргэмэл;
м—мал, намар, амарха, машина, дүрим;
н—нэрэ, ан, үнаган, уһан, набтар, анхан;
о—одон, боро, бочко, орон, омогорхо;
өө—өөхэн, хөөрэлдөөн, зөөри, бөөрэ, хүдөө;
п—протокол, пүмпэгэр, принцип, поезд;
р—революци, арал, арбан, гонзогор, тэргэ,
с—самса, аса, бэгсэргэ, силос, сэдьхэл;
т—тала, алтан, толгой, совет, темэ, тэрэ;
у—уһан, хула, культура, будаг, урал;
ү—үгэ, үһэн, дүтэ, үгы, дүрбэн, бүргэд;
ф—фабрика, шарф, кофто, портфель;
х—хада, аха, хүхихэ, хюрөө, эдэбхи;
һ—һара, һанал, хуһан, арһан, һалхин;
ц—центр, цех, цинк, принцип, стахановец;
ч—член, почто, Чита, Чехов, врач;
ш—шанар, ашаха, бэшэхэ, карандаш;
щ—совещани, щётко, щетинэ, плащ;
ъ—съезд, разъезд, объём, субъект, объект;
ы—харгы, эжы, опыт, үргы, сыр, амиды, дэмы;
ь—эрье, артель, ажальхан, мульһэн, барьер;
э—эрдэм, эрид, нэгэдэл, эхэнэр, этап, энэ;
ю—юһэн, нюдэн, нютаг, бюджет, юрэ;
я—ябадал, мяхан, аяга, баря, ябая, хяра.

II. АЯЛГАНУУДЫЕ БЭШЭХЭ ДҮРИМ.

5. Бурят-монгол хэлэндэ 8 аялган абянууд бии: ***а, о, у, э, ө, ү, ы, и***. Эдэ аялганууд болбол хэлэнэй узуурай ***(а, о, у)***, үзүүрэй ***(э, өө, ү)*** ба эрсэ ***(ы, и)*** гэжэ илгаатай юм.

Хэлэнэй узуурай ба үзүүрэй аялганууд нэгэ үгэ соо холилдожо ородоггүй, харин эрсэ аялган алянтайншье бэшэгдэдэг. Энэ хадаа аялганай тааралдал гэжэ нэрэтэй.

Жэшээнүүд:

аха	*эхэ*	*эдир*
аймаг	*үзэг*	*харгы*
уула	*өөхэн*	*хухы*
орон	*хүдөө*	*нютаг*
уһан	*эрдэм*	*нюдэн*

Сложно ба абтаһан үгэнүүдтэ аялганай тааралдал эбдэрдэг байна: *модобэлэдхэл, литература, хрестомати, ябагүй.*

6. Аялган абянууд хэлэгдэхэ талаараа түргэн, удаан ба дифтонгнууд гэгшэдтэ хубаагдана. Түргэн аялганууд түргэн хэлэгдэжэ, нэгэ үзэгөөр тэмдэглэгдэдэг: ***а, о, у, э, ү, и.*** Удаан аялганууд удаанаар хэлэгдэжэ, ***ы*** абяанһаа бэшэнь, хоёр үзэгөөр тэмдэглэгдэдэг: ***аа, оо, уу, ээ, өө, үү, ы, ии.*** Дифтонгнууд хадаа түргэн ***а, о, у, э, ү*** аялгануудые ***й*** краткатай суугтань хэлэхэдэ бии боложо, хоёр үзэгөөр тэмдэглэгдэдэг: ***ай, ой, уй, эй, үй.***

Жэшээнүүд:

адар	*аадар*	*айдар*
одон	*оодон*	*ойдо*
ула	*уула*	*уйла*
эм	*ээм*	*эй*
—	*хөөрэлдөөн*	—
зүлгэ	*зүүлгэ*	*зүйлгэ*
нидхэ	*ниидхэ*	—
—	*харгы*	—

7. ***а, о, у, э, ү, аа, оо, уу, ээ, үү*** гэжэ аялган абянууд ***(ж, ш, ч, щ*** гэгшэдһээ бэшэ) зөөлэн хашалганай абяанууд удаа ***я, ё, ю, е, яа, ёо, юу, еэ*** гэжэ үзэгүүдээр тэмдэглэгдэнэ.

Жэшээнүүд (сасуулжа үзэхэ):
хара—хяра, хорохо—хёрхо, хуһан—хюһа, күхэр—кюдэн, тараа—таряа, болоо—болёо, халуун—халюун, булуу—булюу, һэрээ—һереэ, элүүр—элюур.

я, ё, ю, е, яа, ёо, юу, еэ үзэгүүд үгын эхиндэ ба аялган абяанай болон ъ ба ь үзэгүүдэй удаа хоёр абяа тэмдэглэнэ: ***я—йа, ё—йо, ю—йу*** гү, али ***йү, е—йэ, яа—йаа, ёо—йоо, юу—йуу*** али ***йүү, еэ—йээ.*** Иимэ абяануудые йотированна гэдэг.

Жэшээнүүд: *яба, харья, ая ёһо, оёдол, съёмко, орьёл, эрьюулэ, һүхэеэ, эрье, түрьеэн, юрэнхы.*

Аялган үзэгүүдэй таблица.

Аялгануудай нэрэ	Хэлэнэй узуурай	Хэлэнэй үзүүрэй	Эрсэ
Түргэн . .	*а, о, у, я, ё*	*э, ү, е*	*и, ю*
Удаан . .	*аа, оо, уу, яа, ёо*	*ээ, өө, үү, еэ*	*ии, ы, юу*
Дифтонгнууд . . .	*ай, ой, уй*	*эй, үй*	—

8. Үгын эхин үедэхи бэшэ ***а, о, э*** гэжэ түргэн аялганууд түрүүшын үеын аялганиие дахажа бэшэгдэнэ.

Хэрбээ үгын түрүүшын үедэ ***а, аа, ай, я, яа, у, уу, уй*** байбалынь, удаадахи үенүүдтэнь ***а*** бэшэгдэнэ: *аса, аадар, айдар, яһан, яарал, уһан, уурал, уйтан.*

Хэрбээ үгын түрүүшын үедэ ***э, ээ, е, өө, ү, үү, үй*** байбалынь, удаадахи үенүүдтэнь ***э*** бэшэгдэнэ: *эшэ, ээрсэг, ехэ, хөөргэ, үрэһэн, үүлэн, түймэр.*

Хэрбээ үгын түрүүшын үедэ ***о, оо, ой, ё, ёо*** байбалынь, удаадахи үенүүдтэнь ***о*** бэшэгдэнэ: *бодол, оохор, оймһон, ёһо, ёохор.*

Хэрбээ үгын түрүүшын үедэ ***и, ии, ю, юу*** байбалынь, удаадахи үенүүдтэнь ***а*** гү, али ***э*** бэшэгдэнэ: *инаг, иимэ, юрэ, хюмһан, юумэн.*

9. Хэрбээ үгын түрүүшын үедэ ***о, оо, ой, ё, ёо,*** ба удаадахи нэгэн үедэнь ***уу*** байбалынь, ***уу*** абяанһаа саашахи үенүүдтэнь ***а*** бэшэгдэнэ: *оршуулба, оймуулба, ёолуулба.*

10. Хэрбээ үгэн түрүүшын үедэ ***ү, үй, өө, ю*** байбалынь, удаадахи үенүүдтэнь удаан аялганууднаа ***өө*** бэшэгдэнэ: *үшөөһэн, гүрөөһэн, хүһөө, зүйдөөл, өөрөө, хюрөө, үймөөн.*

Хэрбээ үгын түрүүшын үедэнь ***ү*** байбалынь, удаадахи үенүүдтэнь зөөлэн хашалганай хойно ***еэ*** бэшэгдэнэ, тиин ***еэ*** үзэгһөө саашань ***ээ*** бэшэхэ: *үнеэн, үнеэдэ, хүдэлмэрэзр, хүдэлмэрээрээ.*

Удаан ***үү*** үзэгтэй үенүүдэй хойно удаан аялганууднаа ***ээ*** гү, али ***еэ*** бэшэхэ: *үүдээр, дүүдэ, дүүеэн, хүүеэн.*

11. Үгын һууриин эхиндэ ба дунда удаан ***ии*** бэшэгдэхэ ба һууриин һүүлдэ—***ы.*** Хэрбээ һууриин һүүлдэ зөөлэн хашалган байбалынь, удаан ***ии*** бэшэхэ.

Жэшээнүүд:

миисгэй	*харгы*	*тохии*
шиигтэй	*дуги*	*бохии*
бишихан	*харанхы*	*дулии*
нариихан	*бүрэнхы*	*хии*

12. Үгын эхиндэхи ба үгын түрүүшын үеын тодо бэшэ ***э, и*** хоёрые «эрэ», «эмэ» үгөөр илгажа бэшэхэ: «эрэ» үгэдэ ба нюурай түлөөнэй нэрэнүүдтэ ***и*** бэшэхэ ба «эмэ» үгэдэ ***э*** бэшэхэ: *эрэ, элирүүлхэ, бэшэг, шэнэ, бэлшээри, жэл, жэжэ, би, ши, илдам.*

13. Бурят-монгол хэлэндэ урдахи хашалганай зөөлэрһэниие үзүүлдэг ***я, е, ё*** үзэгүүд болбол түрүүшын үеһөө саашань зөөлэрһэн үгэдэ хэрэглэгдэдэггүй, харин ***и*** бэшэгдэнэ: *дали, хабирга, сабиргай, дабирхай, бари, бариһан, бариба.*

14. Глаголой анхан ба гараһан һууринууд хододоо аялган үзэгөөр дүүрэдэг: *яба, ошо, ерэ, бари, халтира, ябуула, тэмэсэ, хүдэлмэрилэ, долёо, угаа, бай, һуу.*

Хоёр үетэй глаголой һууринуудта ***-ба, -ха, -һан*** г. м. залгалтануудые нэмэхэдэ тодо бэшэ ***а, о, э, и*** аялгануудынь унадаггүй: *гараба, үгэхэ, абаһан, бариһан.*

Гурбан ба гурбанһаа дээшэ үетэй глаголой һууринууд ***л, р*** хоёрой удаа ***и*** үзэгһөө бэшэ тодо бэшэ ***а, о, э*** аялгануудаа гээдэг: *тэһэрбэ, һубариба, хүдэлмэрилнэ*; бэшэ хашалгануудай удаа гээдэггүй: *харюусаба, шэнхинэбэ, бэлэдэбэ.*

Эхиндээ удаан аялгантай залгалтануудые нэмэхэдэ глаголой һууриинь түргэн аялганууд унадаг: *бари—баряад, ошо—ошоод, ерэ—ерээд, ерүүлэ—ерүүлээд.*

Ажаглалта: Хэрбээ һууриин һүүлдэ гү, али залгалтын эхиндэ хашалгануудай хабсарбал, гадна гурбадахи нюурта хандаһан глаголой формодо, һууридахи аялган үзэгүүд унадаггүй байна: *бухалла—бухаллаба, баярла—баярлана, яба—ябангаа, яба—ябая* г. м.

-ла, -да гэһэн суффикснуудай ашаар нэрэ үгэһөө глаголнуудые гаргахадаа, ***и*** үзэгһөө бэшэ һүүлшын түргэн аялгануудые ***н*** үзэгтэйень хаяха ёһотой: *нэрэ—нэрлэ, хорон—хорло, шэрэ—шэрдэ, тала—талла.*

Глаголой һууринуудта ***-га, -да, -та, -уула, -үүлэ, -ха*** гэһэн суффикснуудые нэмэхэдэ, тэрээнэй һүүлшын тодо бэшэ ***а, о, э, и*** аялганууд хаягдадаг: *гара—гарга, оло—олдо, аба—абта, ерэ—ерүүлэ, бари—барюула, нэгэдэ—нэгэдхэ.*

15. Нэрын һууриһаа гараһан глаголнуудта ***р, л, м, б*** хашалгануудай хойно ба ***-гай, -хай*** үенүүдэй урда тээхи тодо бэшэ аялгануудые бэшэхэгүй: *һамган, нарһан, үбһэн, дабһан, талхан, талмай, малгай, баабгай, шаазгай, борбоосгой, шаархай, уйлхай.*

III. ХАШАЛГАНУУДЫЕ БЭШЭХЭ ДҮРИМ.

16. *Сарбуу, асуудал, соносхол, сомон, сандали, субаха, суйд, солонсо, исалха, дайсан* гэхэ мэтын үгэнүүдтэ ***с*** үзэг бэшэгдэнэ.

17. Хаамал үеын һүүлдэ дуугүй ***п, к, т*** бэшэгдэхэгүй, харин дуутай ***б, г, д*** үзэгүүд бэшэгдэдэг: *дабтаха, агта, алаг, удха.*

18. Хашалганудай зөөлэрһэниие бэшэг дээрэ ***я, ё, е, ю, и*** үзэгүүдээр гү: *хяра, хёрхо, керосин, нютаг, тарян, хорёо, энеэдэн, барюул, тулхюур, хилэ, лимбэ,* али зөөлэн тэмдэгээр тэмдэглэнэ: *гарьяха, сэдьхэл, артель, морянь.*

19. Зөөлэн тэмдэг (ь) хадаа йотированна аялганай урда тээ илгаһан тэмдэгэй шанартай: *эрье, бурьяха, эрьюулхэ.*

20. Глаголой анхан һуурида ба тэрээнһээ гараһан причастинуудта хашалганай зөөлэрэл ***и*** үзэгөөр тэмдэглэгдэдэг: *хали—халиха—халиһан, мүли—мүлихэ—мүлиһэн, түри—түрихэ—түриһэн,* нэрэ үгэнүүдтэ *зөөлэн тэмдэгээр (ъ): мүльһэн, хальһан, түрьһэн, оньһон, хүрьһэн.*

21. Үгын ***ги, хи, жа, ша*** үенүүдэй урда тээхи хашалган ***л*** үзэгэй зөөлэрэлгэ бэшэг дээрэ тэмдэглэгдэдэггүй: *долгин, һалхин, һолжорхо, бэлшээри.*

22. Үгын анхан һуурида ***ги, гё*** гэжэ үенүүд гансал ***л*** ба ***н*** үзэгүүдэй удаа ородог: *булгиха, унги, ангир, хонгёо,* бэшэ тээнь—***я, ё, е***: *сарья, эрье, горьё.*

IV. АБТАҺАН ҮГЭНҮҮДЫЕ БЭШЭХЭ ДҮРИМ.

23. Абтаһан үгэнүүд ород хэлэнэй орфографиин ёһоор бэшэгдэхэ, тиимэ дээрэһээ аялганай тааралдал эбдэрдэг байна. Ударна аялганууд нэгэ үзэгөөр тэмдэглэгдэхэ ба зэргэлһэн хашалганууд тэрэ янзаарааа бэшэгдэнэ.

а) Абтаһан тусхай нэрэнүүд (фамили, нэрэнүүд, обо-гууд, прозвище, амитанай нэрэнүүд, баһа хашалган йотированна ба ударна аялган үзэгүүдээр һүүлтэһэн нэрэ үгэнүүд) дүүрэн ород хэлэнэй орфографиин ёһоор бэшэгдэнэ.

Жэшээнүүд:

коммунист, колхоз, социализм, бюллетень, бригадир, трактор, Иванов, Петрович, Василий, Александровская, Каштанка, бельё, варенье, кино.

б) Урда тээхи хашалганай зөөлэниие үзүүлдэг ***я, е*** үзэгүүдээр ба ***-ия, -ие, -ий*** залгалтануудаар нэрэ үгэнүүдэй дүүрэһэн байбалынь, һүүлнүүдтэнь ***и*** үзэг бэшэгдэнэ: *бани, поли, революци, общежити, совещани, пролетари.*

Ажаглалта: *наца* (нация) гээшэһээ бэшэнь.

в) Нэрэ үгэнүүдэй һүүлдэхи ударна бэшэ аялганууд һууриингаа ударна аялгануудые дахажа бэшэгдэдэг,—***а, о, э***—эдэнэй али нэгэн орохо болоно: *формо, фермэ, точко, пачка.*

г) Хэрбээ абтаһан үгэнүүдэй ударна ***-ая*** һүүлтэй байбалынь, бурят-монгол хэлэндэ ***-ой*** гээшээр тэмдэглэгдэнэ: *мостовой, мастерской, запятой,* хэрбээ ударна бэшэ ***-ая*** һүүлтэй һаань, энэнь ***а, о, э*** гэжэ үзэгүүдэй али нэгээрэнь бэшэгдэнэ: *чайна, столово, кофейнэ.*

24. Географическа нэрэнүүд оршуулагдадаггүй ба ород хэлэнэй орфографяар бэшэгдэдэг гэбэшье, ***-ия*** гэжэ һүүлтэй нэрэнүүдтэнь ***и*** болгожо бэшэхэ: *Волга, Ростов-на-Дону, Германи, Маньчжури, Свердловск (город).*

25. Нүгөө географическа нэрэдээ элирхэйлэгшэ болоһон гү, али зүг шэгэйнь байра ба үнгыень үзүүлһэн тусхайта географическа нэрэнүүд булта оршуулагдадаг: *Сагаан далай* (Белое море), *Баруун Европа* (Западная Европа), *Урда Америка* (Южная Америка), гадна республика, область, край, район гэгшэдэй нэрэнүүдые үзүүлһэн үгэнүүд оршуулагдахагүй ба ***ое, ая, ий*** гэһэн һүүлнүүдынь һууриингаа ударна аялганиие дахажа бэшэгдэнэ: *Агинска округ, Свердловско область, Крымскэ АССР.*

26. Абтаһан үгэнүүдэй суффикснууд ба һүүлнүүд доро дурсагдаһан гуримаар бэшэгдэнэ:

Ород хэлэнэй суффикснууд ба залгалтанууд	иижэ бэшэгдэнэ	Жэшээнүүд:
-изм	***-изм***	*социализм*
-ист	***-ист***	*социалист, марксист*
-ность	***-ность***	*партийность*
-ство	***-ство***	*единство*
-чество	***-чество***	*электричество*
-ец	***-ец***	*стахановец, комсомолец*
-ца	***-ца***	*ударница, колхозница*
-ка	***-ка***	*доярка*

27. Хэрбээ ударна ***и, ы, ю*** үзэгүүдтэй үенүүдэй урда тээнь ***а, я, о, ё, у*** аялгануудай байбалынь, тэмдэгэй нэрэнүүдэй һүүлнүүдтэ ба юумэнэй нэрэнүүдэй залгалтануудта ***а, аа, яа*** бэшэгдэнэ: *событиһаа, политикаар, революцида, экономическа, демократическа.* Хэрбээ ударна ***и, ы, ю*** үзэгүүдтэй үенүүдэй урда тээнь ***е, э, и, ы, ю*** үзэгүүдэй байбалынь, саашань ***э, ээ, еэ*** бэшэгдэнэ: *критикээр, алюминиһээ, теоретическэ, коммунистическэ, алюминеэр.*

Хэрбээ ***и, ы, ю*** гээшэнүүдэй урда тээнь аялганууд үгы һаань, саашань ***э, ээ, еэ*** бэшэгдэнэ: *выводһээ, Нэдэ, люстрээр.*

28. Абтаһан тэмдэгэй нэрэнүүдэй суффикснууд ород гуримаараа бэшэгдэнэ гэбэшье, тэрээнэй һүүлнүүдынь һууриингаа ударна аялган үзэгүүдые дахажа түргэн аялгануудаар бэшэгдэнэ:

Ород хэлэндэхи тэмдэгэй нэрэнүүдэй суффикснууд	Иижэ бэшэгдэнэ	Жэшээнүүд:
-онн-	***-онн-***	*революционно, комиссионно*
-н-	***-н-***	*социальна, ударна, культурна*
-истска	***-истска***	*марксистска, антифашистска*
-ск-	***-ск-***	*пролетарска, советскэ*

(Үргэлжэлэлынь удаадахи номерто).

Харюусалгата редактор Р. БИМБАЕВ.

Адрес редакции: г. Улан-Удэ, ул. Каландарашвили, 19. Телефоны; отв. редактора — 3-23; секретариата — 3-44; от делов партийной жизни, агитации и пропаганды — 7-55 (2 зв.); сельхоз. отделе — 7-55; отделов кадров и писем — 5-07.

Типография НКМП. Уполномоченный Бурглавлита № 3173